

EVROPSKÁ INTEGRACE A NORSKO (země, která nepotřebuje Evropskou unii)

Šárka Brychtová

Ústav veřejné správy a práva, FES, Univerzita Pardubice

Abstract:

In the present Europe we can find economical mature countries, that aren't official components of the European Union (Norway, Iceland, Switzerland) although they could be. The article is engaged in one of them – Norway. Norwegians said in referendum twice time „no“ to EU (EC respectively) - in 1972 and 199. The contribution try to put down reasons for it's decision and to show why this country stands for the moment outside EU.

Úvod

Proces evropské integrace lze chápat v užším nebo širším pojetí. V nejširším pojetí jde o vytváření všech výkonných společenských, ekonomických, politických i bezpečnostních struktur. Na takto široce pojaté integraci Evropy se podílejí i struktury transatlantické a světové (NATO, OSN, OECD). V úzkém pojetí se proces evropské integrace týká problematiky vzniku a vývoje Evropských společenství a později Evropské unie, včetně veškerých dopadů a následků. Obě pojetí evropské integrace jistě mají vícerozměrný charakter, ale dovolte mi se v tomto článku zaměřit velice úzce na vztah jedné země k Evropské unii, země která, jak se můžeme dočíst ve všech „vzdělávacích osvětových brožurách o EU“ členem prozatím není, ač by potenciálně splnila všechny podmínky vstupu kladené na současné uchazeče. Článek si dává za cíl postihnout důvody, proč se tak ekonomicky vyspělá země, jakou Norsko bezesporu je, „oficiálně“ evropské integraci brání.

Vybrané otázky evropské integrace na přelomu století

Obecně lze říci, že výhody integrace zřetelně převažují nad nevýhodami, neboť žádný stát z EU ještě dosud nevystoupil. Na začátku si zrekapitulujme, jak to vypadá s některými zeměmi, které do bruselského „ano“ vkládají velké naděje.

Do konce 90. let bylo pro Evropskou unii prioritou vytvoření Hospodářské a měnové unie (Economic and Monetary Union – EMU), se společnou měnou – eurem. Byli to zejména Francouzi a Němci, kteří prosazovali její zavedení. Postoj Britů byl v této záležitosti rezervovaný až odmítavý. Situace se uklidnila na začátku roku 1999, kdy byla EMU vytvořena (ve fyzické podobě bude jednotná měna euro zavedena v roce 2002). Na přelomu 20. a 21. století, když byla společná měna poměrně úspěšně nastartována, stává se prioritou Evropské unie její rozšíření především východním směrem. Otázkou pro nás poměrně zásadní je, kam až bude Evropská unie jednou sahat. Pavlík (2000) uvádí, že by jednou mohla zahrnovat všechny evropské země, snad s výjimkou Ruska, které pro jeho obrovskou rozlohu, specifické zájmy a euroasijský charakter, asi EU nikdy nebude schopna absorbovat. Pravděpodobně nedojde ani ke vstupu Běloruska, pokud zůstane ve svazku s Ruskem. Naproti tomu se vstupem Ukrajiny a Moldavska do EU se počítá, i když to ještě dlouho nebude ani aktuální ani jednoduché. Složitě pro Unii také bude začlenění islámského, a z větší části asijského Turecka (vývoj po 11. září 2001 naznačuje, že se tento problém může stát velice tvrdým oříškem).

V současnosti lze mezi nejžhavější kandidáty pro vstup zařadit Kypr¹, Maďarsko, Polsko, Slovinsko, Českou republiku a Estonsko, případně ještě Slovensko a Maltu. Litva, Lotyšsko, Bulharsko a Rumunsko jsou kandidáty spíše s menší pravděpodobností brzkého vstupu do EU. Ze zemí, které dosud o členství nepožádaly by největší šanci na vstup do EU mělo Chorvatsko, pokud by u něj došlo k výrazné demokratizaci. Situace Makedonie, Bosny a Hercegoviny, Jugoslávie a Albánie je složitější ve všech hlediscích.

Počet členů EU by tak ve vzdálené budoucnosti mohl přesáhnout čtyřicítku.

V současné době existují jen tři státy, které by mohly snadno splnit požadavky členství, ale rozhodly se prozatím zůstat mimo: Švýcarsko, Norsko, a Island.² Všechny tři jsou mimořádně bohaté země. V případě Švýcarska hraje roli kombinace silného bankovního sektoru se silným stupněm anonymity vkladů, tradiční švýcarské neutrality jdoucí až do extrémů³ a provincialismu převážně německy mluvícího venkovského obyvatelstva. U Norska hraje roli zejména přírodní bohatství, pramenící z těžby ropy a zemního plynu ze Severního moře a pak také sporné otázky týkající se rybolovu. V případě Islandu jde téměř výlučně o rybolov a jeho regulaci. Jeden z argumentů těchto zemí je i tíživá vysoká nezaměstnanost v zemích EU⁴, kterou se nedaří navzdory různým opatřením úspěšně řešit. Souvisí to s nízkou flexibilitou trhu práce a příliš velkorysou a nákladnou sociální politikou.

Proč Norsko řeklo dvakrát „ne“

Norsko je země, která se ovšem také vyznačuje velmi vstřícnou sociální politikou a to již od 50. let, patří k zemím s velmi kvalitním a rozsáhlým zdravotnictvím s dobře vyvinutou sítí sociálního zabezpečení. Z výdajů státního rozpočtu se 37% věnuje právě zdravotnictví a sociálnímu systému. Koncepce sociální pomoci je velice dobře zpracována. Norské zdravotnictví je příkladem originálního a efektivního systému. Podíl obyvatelstva v produktivním věku je vysoký a na evropský stát má i poměrně vysokou natalitu i fertilitu.⁵

Norsko je určitě zemí specifickou a svým způsobem i izolovanou, působení vnějších vlivů je do jisté míry omezené. Jeho specifická na evropském kontinentě se projevuje, stručně řečeno, ve třech faktorech: rozsáhlé geografické území, značně rozptýlené obyvatelstvo, bohaté přírodní zdroje.

Norsko dále postrádá dostatečně silnou městskou tradici⁶, která by ho stmelila dohromady a připravila pro vstup do takového typu kooperace, jakou Evropská unie je.

¹ V případě Kypru, který se řadí mezi hospodářsky nejvyspělejší země, je třeba nejdříve uspokojivým způsobem vyřešit otázku rozdělení ostrova na řeckou a tureckou část. (Pavlík, 2000)

² Kvůli geografické, historicko-kulturní a geopolitické specifičnosti je zatím mimo diskusi přímé začleňování některých miniaturních států do EU. Jedná se o Monako, Andorru, San Marino a Lichtenštejnsko a koneckonců také Vatikán, což je zcela mimořádný případ. Proti tomu Lucembursko bylo zakládajícím členem Evropských tehdy hospodářských společenství a Malta se na vstup do EU připravuje, stejně jako Kypr. Ten navíc geografově zařazuje většinou do Asie. Z hlediska historicko-kulturního a politicko-ekonomického se však jedná spíše o evropský stát. Z téhož důvodu se občas objevuje názor, že by se státem Evropské unie mohl v budoucnu stát i Izrael. O vstup do ES projevilo v minulosti zájem i severoafrické Maroko, ale to bylo z pochopitelných důvodů zdvořile odmítnuto. (Pavlík, 2000)

³ Švýcaři v referendu opakovaně odmítli i členství v OSN.

⁴ Např. v roce 1996 mělo Norsko míru nezaměstnanosti 3,6%, zatímco průměr v EU činil 10,8% a některé země jako např. Itálie, Francie, Finsko dosahovaly přes 12 %, Španělsko dokonce přes 22%. V roce 1999 klesla míra nezaměstnanosti v Norsku dokonce na 3 %, zatímco průměrné hodnoty v zemích EU se držely stále na 11 % (OECD in Figures, 2001)

⁵ V roce 1989 byla fertilita kolem 1,8 a stejných hodnot dosahuje i v roce 1998 y na rozdíl od většiny evropských zemí, kde dochází spíše k dalším poklesům (OECD in Figures, 2001)

⁶ Hlavní město Oslo má pouze půl miliónu obyvatel a svojí architekturou i stylem působí jako „nejvenkovštější“ velkoměsto Evropy.

Evropská unie je spíše produkt městské kultury, rozhodující úlohu v evropské historii měla vždy tradičně města. Norská politika zvládla zpozdít a v mnoha ohledech dokonce zastavit urbanizaci. Růst počtu lidí žijících v hustě obydlených oblastech byl během 80. let velmi malý. Venkov Evropské unie má své výrazné problémy, zatímco v Norsku prosperuje od roku 1972 a současný životní standard je ve venkovských oblastech dokonce ještě o něco vyšší než v městských, protože je tam více rozvinut veřejný sektor. Zemědělci⁷, rybáři⁸, zaměstnanci v lesnictví i ve státním sektoru a dále skupiny, které získávají peníze z rozpočtu (na vzdělání, penze, sociální platby) – ti všichni vyslovili napodruhé v roce 1994 Evropské unii „ne“ (tehdy se proti vstupu vyslovilo 52,2% obyvatelstva, oproti 53,5% v prvním referendu v roce 1972)⁹

Svoji úlohu sehrála nepochybně i církev. V této vyspělé zemi je téměř 86,2 % (údaj z roku 1999) všech obyvatel¹⁰, věřících protestantů, přesněji členů státní Norské církve (Den norske kyrkja). V prvním referendu v roce 1972 Norská církev podporovala vstup země do ES. V roce 1994 se však, přes výzvy představitelů Švédské církve, kteří apelovali na nutnost posílení protestantského vlivu v EU, postavila oficiálně proti začlenění země do Unie.

Negativní vztah k EU přicházel i z univerzitní půdy a od intelektuálů¹¹. EU byla kritizována, že poskytuje kapitál pouze pro své území.

Většina vysvětlení dále spočívá na státním využití peněz z ropy, které začaly plynout právě na začátku 70. let, kdy se odehrávalo první referendum o vstupu. Peníze byly využity jako subvence venkovským oblastem i průmyslu, kde je opozice EU nejvýraznější.

Ne nepodstatný prvek odmítání EU musíme hledat také v charakteristických povahových rysech Norů. Drsné klimatické podmínky působily po mnoho staletí jako stmelující prvek a měly vliv na povahu norského obyvatelstva a obecné povědomí o jeho výjimečnosti. Charakteristickým prvkem norské politiky se proto stal izolacionismus. Norové si dodnes udrželi svou politickou tradici i jistou dávku „nacionalismu“, který se v norském prostředí zformuloval do podoby radikálního, levicového, populistického hnutí směřujícího na venkov s určitým negativním postojem k městské kultuře.

Deset důvodů, proč nevstoupit do EU, jak je formulovala organizace „Ne“ do EU („No“ to EU)

- Norsko, jako člen EU, by už nebylo naprosto nezávislou zemí. Bylo by spravováno z Bruselu lidmi, které Norsko nevolilo.
- Maastrichtská smlouva¹² upřednostňuje síly trhů, a tak brání sociální kontrole ekonomiky. O oblastech, jako jsou zahraniční politika, přírodní zdroje a rybolov, už by Norsko nemohlo rozhodovat samo.
- EU má skoro 2x větší nezaměstnanost než Norsko¹³ a očekává se, že ještě poroste. Veřejné příjmy by byly značně zredukovány na úkor sociálního blahobytu.
- Ekonomický rozdíl mezi bohatými a chudými v EU se zvětšuje. Bylo by těžké udržet regionální oblasti ekonomickými politikami EU.

⁷ Zemědělci se obávají ztráty příjmů a odbourání subvencí, navíc poslední léta jsou zemědělci EU postihováni velmi nebezpečnými epidemiemi nemocí hospodářských zvířat, které norské zemědělce utvrzuje v jejich negativním protievropském stanovisku.

⁸ Rybáři se obávají vpuštění cizích rybářů na svá loviště.

⁹ Údaje podle Statistisk årbok 2001 (<http://www.ssb.no/aarbok/tab/t-000130-016.html>).

¹⁰ Údaje podle Statistisk årbok 2001 (<http://www.ssb.no/aarbok/tab/t-000130-016.html>).

¹¹ V roce 1997 se odehrávala výrazná diskuse o (ne)vstupu Norsko do EU. *(Největší vysoká škola (Univerzita Blindern v Oslo) byla (pro ilustraci) polepena velmi sugestivními plakáty typu: K čemu svět potřebuje EU?)*

¹² Smlouva o Evropské unie.

¹³ Norsko má druhou nejnižší nezaměstnanost v zemích OECD. (OECD in Figures, 2001)

- Společná zahraniční politika a bezpečnost v EU by omezovala roli Norska jako „stavitele mostu“ v mezinárodní politice. Členové musí mluvit jedním hlasem ve vztahu k třetím zemím. EU by byla hlavní vojenskou silou.
- Mezi členskými státy neexistují hraniční kontroly. To by narušilo státní monopol na výrobu nebo na prodej vína a alkoholických nápojů v Norsku, stejně jako boj s drogami.¹⁴ EU provádí restriktivní politiku vůči lidem, kteří hledají azyl, a staví tak zeď proti zbytku světa¹⁵.
- EU vytvořila model ekonomického růstu, který se skládá z volného trhu a z ekonomické a peněžní unie. Silná centrální banka EU není podřízena demokratické kontrole.
- Jednotný trh EU zvyšuje dopravní náklady a tím tlak na životní prostředí. Naproti tomu Norsko má přísná pravidla, která se týkají požadavků na kvalitu potravin a nápojů, a omezují využití pesticidů a karcinogenů, ale muselo by se podřídít nařízením EU.
- Nejdůležitějším úkolem Norska je zajistit základní podmínky pro život budoucích generací. EU má slabší environmentální politiku, která způsobuje rozrůstající se využívání zdrojů a větší rozdíl mezi bohatými a chudými ve světě.

Proč „ano“

Je zřejmé, že s měnícím se geopolitickým obrazem světa je nutné, aby Evropa kráčela do 21. století integrovaně. Norsko si tento fakt nepochybně uvědomuje a samozřejmě nestojí zcela mimo, spíše naopak. Jeho vazby na EU jsou velice těsné.

Deset důvodů, proč vstoupit do EU, jak je prezentovala organizace „Evropské hnutí v Norsku“ (The European Movement in Norway“)

- Evropská unie reprezentuje spojení k řešení problémů Evropy.
- EU byla založena, aby pomohla udržet evropský mír. A to se jí podařilo.
- Členství zajišťuje vliv na rozhodnutích, která tvoří základ EU.
- EU je jediná mezinárodní demokracie, která by doplnila, nikoli nahradila norskou demokracii.
- EU nabízí lepší příležitosti ke studiu a práci v zahraničí.
- Environmentální problémy by byly řešeny na mezinárodní úrovni. Např. kyselá dešť z Anglie nemohou být zastaveny norskými úřady. EU má ale ekologická nařízení, která to mohou zastavit.
- EU nesla největší náklady při podpoře východní Evropy. Pouze EU má prostředky potřebné k tomu, aby se včas zastavily časované ekologické bomby na ruském poloostrově Kola.
- EU snižuje bariéry mezi národy. Není to náhoda, že Nor Arne Myrdel a mnoho dalších rasistů a pravicových extrémistů v Evropě se staví proti EU.
- Tři čtvrtiny norských vývozů je směřováno do zemí EU. Pouze členství v EU poskytuje vývozní sektor se stálými základními podmínkami. Členství zabezpečuje práci.
- Norsko by muselo převzít svůj díl zodpovědnosti při spolupráci s EU. Byla by Evropa lepším místem, kdyby EU byla rozpuštěna?

¹⁴ Což se zdá být falešným argumentem - hraniční kontroly jsou odbourány pouze mezi členy Schengenské smlouvy, což by ale Norsko nemuselo nutně být.

¹⁵ Osobám žádajícím o azyl a osobám, které nemají pas žádné ze zemí EU jsou poskytovány sociální dávky. Jejich počet prudce vzrostl z 5500 v roce 1988 na 22 000 v roce 2000. (Norway's Social Security and Health Service, 2000)

Podle dohody o Evropském hospodářském prostoru (EHP event. EEA) se Norsko stalo částí vnitřního trhu EU. Dohoda EEA je aplikována na 15 zemí EU a 3 země EFTA¹⁶ – Norsko, Island a Lichtenštejnsko. Podle této dohody je legislativa EU pokrývající vnitřní trh také používána v Norsku. Dohoda vytvořila rovné podmínky soutěže pro podniky v zemích EU a Norsku a stará se o volný pohyb zboží, služeb, kapitálu a lidí. Dynamická povaha dohody spočívá v tom, že nová legislativa EU může být rychle začleněna do norského práva. Evropská komise a dozorčí rada EFTA, které sídlí v Bruselu, zaručují, že pravidla dohody jsou přizpůsobitelná. Spory se vyřizují u výboru EEA nebo soudu EU či EFTA.

Obchod s průmyslovým zbožím mezi zeměmi EU a Norskem nepodléhá celním poplatkům. Pro rybí produkty, zemědělské produkty a další potraviny byly celní poplatky zrušeny nebo značně zredukovány. Pro obchod s potravinami jsou nezbytná osvědčení o původu a nezbytná je i celní rutina, ale jeho pravidla ho stále více zjednodušují. Technické bariéry obchodu byly zrušeny zavedením společných pravidel pro státní pomoc průmyslu a společných výrobní standardů a kontrolních systémů.

Obchod se službami je také pokryt dohodou EEA. Norsko si do této oblasti převzalo značnou část legislativy EU, hlavně co se týká finančních služeb, leteckého průmyslu, loďařského průmyslu, telekomunikací, železnice a silniční dopravy. Investoři ze zemí EU mohou investovat do podniků či nemovitostí v Norsku a stejné právo mají norští investoři v zemích EU.

Obyvatelstvo Norska a zemí EU může volně cestovat a kdekoli si hledat práci. Každý, kdo najde v jiné zemi práci v průběhu 3 měsíců, obdrží povolení k pobytu pro sebe a svou rodinu. Také bude mít ta samá práva sociálního zabezpečení jako obyvatelstvo v hostitelské zemi. Sociální rozměr kooperace EU zahrnuje i Norsko. Jsou připravována společná opatření v oblasti pracovního zákonodárství a pracovních podmínek. Norské pracovní síly a management se také podílejí na sociální spolupráci v EU.

Dohoda o vytvoření Evropského hospodářského prostoru vstoupila v platnost k 1. 1. 1994 a zahrnuje následující body:

- obchod s průmyslovým zbožím osvobozený od cla,
- volný pohyb kapitálu,
- volný pohyb osob,
- začlenění pravidel EU co se týče obchodu se službami,
- liberalizace obchodu s rybími a zemědělskými produkty,
- společná pravidla pro státní pomoc průmyslu,
- společná pravidla pro veřejná nařízení,
- společné výrobní standardy a dokumentace, schvalovací a kontrolní systémy,
- právo založení podniku a harmonizace podnikového práva skrze EEA,
- rychlé začlenění nových pravidel EU do norského práva,
- norská spolupráce v EU v rámci rozvoje malého a středního podnikání, výzkum a vzdělání,
- vzájemné uznání diplomů a kvalifikací.

Závěr

Norsko stálo v průběhu dějin většinou stranou evropských modernizačních procesů. Jeho geografická poloha mu to z větší části umožňovala. Zachovávalo si neutralitu, odstup

¹⁶ European Free Trade Association (Evropské sdružení volného obchodu).

a tím získalo možnost nerušeně vzkvétat bez toho, aby bylo závislé na ostatních zemích a to jak ekonomicky, politicky tak i kulturně. Díky levné energii, bohatým nalezištím přírodního bohatství si to může dovolit. I přesto, že Norsko je členem několika mezinárodních organizací, vždy si zachovávalo pozici toho „třetího“. Je to země s nízkou mírou nezaměstnanosti a inflace. Norsko je ekonomicky a politicky vyspělou zemí, která ve své podstatě „nemusí“ mít důvod k připojení k EU.

Na druhou stranu jako každý malý stát, navíc stát s mimořádnými klimatickými podmínkami, je závislé na zahraničním obchodu, zejména prodeji ryb a ropy. Důvodem proti vstupu do EU může být tedy paradoxně právě naopak i strach ze své závislosti na zbytku světa a obava ze ztráty kontroly nad svým hospodářstvím.

Dále nevstoupit znamená zřít se možnosti spolurozhodovat v době, kdy se kontinent tak jako tak spojuje a kdy se „celistvost“ Evropy stane v širším geopolitickém kontextu nevyhnutelnou. Země jako Norsko, mnohonásobně bohatší a s neskonale větším potenciálem než Česká republika, ekonomicky „de facto“ v unii je. Své zájmy ovšem musí prosazovat intenzivním lobováním a k zahraničněpolitickým iniciativám se připojovat až dodatečně. A stejně tak jako většina států je vzdáleno myšlence vzdání se politické suverenity, národně-kulturní specifiky, tradic a zvyků. Norové však jdou ještě dále.

Zdá se, že svět, který je stále více jednotný, je však na druhé straně i stále více individuální.

Literatura:

- Barták, K. a von Bethlenfalvy, D. (2000) *Mýty a realita Evropské unie*. Praha: MZV ČR.
- Hrala L., Kašpar V., Vitvarová I. (1995) *Geografie světového hospodářství – Vybrané kapitoly*, Praha: VŠE.
- Jehlička P., Tomeš J., Daněk P. (2000) *Stát, prostor, politika*, Univerzita Karlova Praha, Přírodovědecká fakulta.
- Liščák, V. a Fojtík, P. (1998) *Státy a území světa*. Praha: Libri
- Lukáš, Z. (1999) *Evropská unie v 90. letech – základní ekonomické trendy*.
- Maňák, M. (2000) *100 otázek a odpovědí o Evropské unii*. Praha: MZV ČR.
- OECD in Figures, Statistics on the members countries, 2001*
- Pavlík, P. (1995) *Slabší členové Evropské unie-zdroj zkušeností pro nás?*, Mezinárodní vztahy č.3
- Vaničková L. (2001) *Socioekonomická charakteristika Norska*, bakalářská práce, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice.

Materiály Velvyslanectví Norského království

- A New EU Debate Just around the Corner?
- Common Rules for Public Procurement in Norway and the EU
- Norway and the European Union
- Norway's Social Security and Health Service
- Norwegian Agriculture
- Norwegian Development Cooperation

Kontaktní adresa:

RNDr. Šárka Brychtová, Ph.D., Ústav veřejné správy a práva, FES, UPa, Studentská 84, 532 10 Pardubice, tel.. 040/603 65 27, e-mail: sarka.brychtova@upce.cz

Recenze:

Dr. Miloš Fňukal, Ph.D., Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta, Univerzita Palackého Olomouc